

Library, Archive, And Museum Research Journal

ISSN 2718-0832

www.lamrejournal.org

İzmir Vilayet Yıllıklarında İzmir Milli Kütüphanesi*

Izmir National Library in Izmir Province Yearbooks

Engin BERBER**

Cite this article as: Berber, E. (2021). İzmir Vilayet Yıllıklarında İzmir Milli Kütüphanesi. *Lamre Journal*, 2 (1), 21-35.

Öz: Merkezi yönetimin taşradaki uzantısı olan vilayetler, Osmanlı Devleti'nin son elli yılında yıllıklar yayımlamışlardır. Avrupa'nın değişik ülkelerinde "annuaire", "almanach" ve/veya "yearbook" ismiyle bir süredir basılmakta olan bir yayın türünü örnek alan "salname" başlıklı bu resmi yıllıklar, bir kent ve/veya bölgede okunmuş gazetelerle birlikte, özellikle yerel tarih çalışanların kullandığı temel kaynaklar arasındadırlar. Vilayetlerde istatistik müdürlüklerinin kurulmasından sonra, daha ziyade "İstatistik" veya "İstatistik Yıllığı" ismiyle yayımlanmış bu türün, Osmanlı idari taksimatında ismi "Aydın" ancak yönetim merkezi İzmir olan vilayet adına bastırılmış çok sayıda örneği bulunmaktadır. Genelde düzensiz aralıklarla yayımlanmış salnameler/istatistikler idari, iktisadi, askeri ve sosyo-kültürel yapı ile demografi hakkında ayrıntılı veriler sunmakta olup cumhuriyetin ilanından sonra da varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu makalede, Yunan işgalinden kurtulduktan sonra ismi "İzmir" yapılmış vilayet adına, eski Türkçe ve Lâtin kökenli Türk harfleriyle yayımlanmış resmi yıllıklar üzerinden, geçmişte Osmanlı'ya inen İzmir Milli Kütüphanesi'nin cumhuriyet Türkiye'sindeki gelişimi irdelenecektir. Bu yapılırken, İzmir'in taşınmaz kültür envanterinin incilerinden olan kütüphanenin bulunduğu kent, Türkiye ve evrensel kültür mirasına yaptığı katkı da ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Yıllıklar, İzmir Milli Kütüphanesi, İzmir Vilayeti, Yerel Tarih.

ABSTRACT: Provincial administrations, which were the extension of the central administration in the provinces, published yearbooks in the last fifty years of the Ottoman Empire. Such official yearbooks, which were called "salname" and were based on the examples of the type of publication which was being published in different European countries under the names of "annuaire", "almanach" and/or "yearbook" for some time, are among the primary resources used by the researchers especially studying local history, along with the newspapers published in a province and/or region. The name of this type of publication, which was mostly published under the name of "Statistics" or "Statistics Yearbook" after establishment of statistics directorates in provinces, was "Aydın" under the Ottoman administrative division, and it has many examples published for the province whose administrative center was İzmir. Such yearbooks/statistics, which were usually published in irregular intervals and continued to be published after proclamation of the republic, provide detailed data on the administrative, economic, military, and socio-cultural structure as well as demographics. In this article, the development of İzmir National Library, which dates back to the Ottoman period, in Republican Turkey will be examined through the official yearbooks published in Ottoman Turkish and Latin-based Modern Turkish for the province which was named "İzmir" after being freed from Greek occupation. During this examination, the contribution of the library, which is among the pearls of İzmir's immovable cultural inventory, to the city where it is located, to Turkey, and to the universal cultural heritage will also be presented.

Keywords: Yearbooks, İzmir National Library, İzmir Province, Local History.

*Bu makale, İzmir Milli Kütüphanesi Müdürlüğü'nce, 11-12 Ekim 2012'de İzmir'de gerçekleştirilmiş, "100. Yılında İzmir Milli Kütüphanesi" başlıklı ulusal sempozyuma tarafımdan sözlü sunulup basılmamış olan "Cumhuriyet Dönemi İzmir Yıllıklarında İzmir Milli Kütüphanesi" başlıklı bildirim geliştirilmiş halindedir.

**Prof. Dr. Engin BERBER, Ege Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, İzmir, Türkiye.
Email: enginberber63@gmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4635-7836>

Geliş/Received: 13.12.2020
Düzeltilme/Correction: 22.12.2020
Kabul/Accepted: 04.01.2021

GİRİŞ

Brezilya'nın Rio kentindeki Ulusal Müze'de 3 Eylül 2018 günü çıkan bir yangın, Portekiz Kraliyet Ailesi'nin bir dönem konut olarak kullandığı bu tarihi binayı, 20 milyon parçalık zengin koleksiyonuyla birlikte kül etmişti. Sokaklara dökülen Rio sakinleri müze müdürünün "trajedi" olarak tanımladığı bu olaydan, bütçesini kısıtması için hükümetlerini sorumlu tutmuşlardı (Sputniknews, 2018). Daha küçük ölçekli olsa da, benzer bir trajedi daha önce İstanbul'da da yaşanmıştı. 22 Ocak 2013 akşamı, Galatasaray Üniversitesi'nin Beşiktaş Yerleşkesindeki bir tarihi bina yanarak çökmüştü. Prof. Dr. İlber Ortaylı ile Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in başısladığı binlerce kitap ve nadir eserin de içinde olduğu Hukuk Fakültesi Kütüphanesi'ni yok eden bu olay (Odatv, 2013), ilgili fakültenin öğrencilerini bile sokağa dökmemiştir.

Türkiye'nin ticaret ve turizm üzerinden Akdeniz'e açılan kapısı olan İzmir'in, taşınmaz kültür varlıkları arasında bulunan İzmir Milli Kütüphanesi (Levi, 2003, s. 51), özenle korunup gelecek kuşaklara miras bırakılmalıdır. Mimar Tahsin Sermet Bey'in neo-klasik tarzda inşa ettiği SİT kapsamındaki ana binası¹ (Şekil 1), çoğu müzelik demirbaşları ve 1.300.000'e yaklaşan dermesiyle bu kütüphane, başta Türk kimliğinin inşası, bilim, eğitim, turizm ve tanıtım olmak üzere, birçok sebepten dolayı *İzmir ve İzmirliilerin yaşamında seçkin bir yere sahiptir*. Bu bağlamda kentteki resmi kurum ve kuruluşlarla Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK), İzmir Milli Kütüphanesi'ne (İMK/Kütüphane) ilgisini sorgulamak yerinde olur.

Şekil 1: İzmir Milli Kütüphanesi ve Sineması (1967)

21 Haziran 1934 tarihli Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'na tabi *tek vakıf kütüphanesi* olan İMK'nin yönetimi, kentin merkezi ve yerel yöneticilerini son yıllarda sürekli yardıma çağırıyor. *Modern bir hizmet binası edinmeyi amaçlayan bu yardım çağrılarında*, an itibariyle İzmir Valiliği, İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB) ile Konak Belediyesi kısmen karşılık vermiştir².

Son 20 yılda *vilayet makamının İMK'ne tek ancak önemli katkısı*, Vali Yardımcısı Uğur Kolsuz'un önyak olmasıyla 2018 yılında, İzmir Valiliği Yatırım İzleme Koordinasyon Başkanlığı'nca, Kütüphane ve sinemasının dış cephe çinilerinin onarımı, kapı ve pencerelerinin bakımı ile dış cephenin badana ve boyasının yaptırılmasıydı. Belediyelere gelince, İBB 2002 yılında, mülkiyetindeki Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nin bazı bölümlerini İMK'nin kullanımına tahsis etmiştir ki, 2004 yılından beri Kütüphane, koleksiyonunun *Eski Türkçe gazete ve dergilerden oluşan kısmını* araştırmacılarla bu arşiv ve müzede buluşturmaktadır. 2013 yılında İMK'nin çatısını (Şekil 2) aktarıp onaran Konak Belediyesi de, 2019 yılında Dario Moreno Sokağı'ndaki sanat merkezi

¹ İzmir'de mülkiyeti İMK Vakfı'na ait Elhamra Sineması, Borsa Sarayı; Ankara'da: Bazı bakanlık binaları ile İsmet Paşa Kız Enstitüsü; İstanbul'da: İtalyan heykeltıraş Pietro Canonica ile birlikte Taksim Cumhuriyet Anıtı Tahsin Sermet Bey'in yaptığı bina ve anıtlardan bazılarıdır.

² STK olarak Nejat Eczacıbaşı Kültür ve Sanat Vakfı, 1992 yılında İMK'nin yazma eserlerini içeren çok ciltli bir kataloğun basım masraflarını üstlenmiş; İzmir Inner Wheel Derneği ise, 2019 yılında Kütüphaneye bir kitap yıkama makinesi/kitap duşu başıslamıştır.

içinde bir birimi Kütüphanenin kullanımına tahsis etmişti. İMK'nin Karataş Şubesi yaptığı bu birimde şu anda 14.000 kitap bulunmakta olup Covid 19 salgını nedeniyle henüz hizmete açılmamıştır³.

Yüz yaşını devirmiş bu kültür mabedinin Mahmut Celal (Bayar), Osman Hamdi (Aksoy), Mustafa Necati, Süleyman Ferit (Eczacıbaşı) ve Ahmet Adnan (Saygun) gibi, Türkiye'nin siyaset, eğitim, iktisat ve kültür-sanat alanında isim yapmış birçok değerinin yetişmesinde rolü vardır (Huyugüzel, 1997; Gürlek, 2012; *İzmir Milli Kütüphane*, 2020). Kaybı durumunda dermesinde mevcut kitaplar, yazma ve nadir eserler (Yardım, 1992, 1994, 1997) ile yerel gazete ve dergileri yerine koymak mümkün değildir.

Şekil 2: İMK'nin Giriş Kapısı (2020)

Felsefe doktoru, öğretmen ve çevirmen-yazar Ziya Somar'ın "*İzmir'in en mübarek insan köşesi*" dediği İMK, kuruluşunun 100. Yıldönümü anısına, 11-12 Ekim 2012'de kendi yerleşkesinde bir sempozyum düzenlemişti. Bu etkinliğe, ana binaları Kütüphaneye 150-200 metre uzaklıkta bulunan vilayet ve belediyeden katılım olmayışı

üzücüydü. O günlerde oldukça dikkat çeken bu ilgisizliğin (Gül, Tuna, 2012) nedenini anlamak ve açıklayabilmek gerçekten zordur.

Bu makale, *cumhuriyet döneminde İzmir Vilayeti tarafından hazırlanıp yayımlanmış resmi yıllıklarda* (Tablo 1), İMK hakkında yazılanlara odaklanıyor. Tamamı İMK dermesinde mevcut bu yıllıklardan edinilecek bilgiler, kuruluşun zaman içindeki gelişimini ortaya koymaktadır. *Değişim monografisi türündeki makale* aynı zamanda, değişik tarihlerde Kütüphanenin okuyucu/araştırmacı sayısı, bütçesi (gelir-gider) ve verdiği hizmetleri öğrenmemize de aracılık etmektedir. İlk ikisi Arap harfleriyle basılmış 12 farklı yıllıktan/salnameden derlenmiş sayısal veriler, *daha kolay kavranabilsinler* diye görselleştirilmiştir.

³ Verdikleri bilgilerden dolayı İMK Müdürü Sayın Berin Pamukoğulları ile çalışanlardan Fuat Çalışkan'a teşekkür ederim.

Tablo 1. İzmir Vilayeti Tarafından Hazırlanıp Yayımlanmış Yıllıklar (Cumhuriyet Dönemi)

İsmi	Basıldığı Yer ve Tarihi	Basıldığı Matbaa	Dili	Sayfa Sayısı ve İMK Hakkında Bilgi Olup Olmadığı
1. İzmir Vilayeti 1339 [1923] Senesi İstatistiği	İzmir Eylül 1924		Eski Türkçe	Sayfaları numarasız/Yok
2. İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği	İzmir Eylül 1927	Hafız Ali Matbaası	Eski Türkçe	Sayfaları numarasız/Yok
3. İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928	İzmir Eylül 1929	Bilgi Matbaası	Türkçe	125/Var
4. İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı	İzmir Eylül 1930	Bilgi Matbaası	Türkçe	354/Yok
5. T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı	İzmir Eylül 1931	Marifet Matbaası	Türkçe	325/Var
6. İstatistik Yıllığı 1931-1932	İzmir Eylül 1933	Bilgi Matbaası	Türkçe	254/Var
7. İstatistik Yıllığı 1932-1933	İzmir Eylül 1934	Bilgi Matbaası	Türkçe	184/Var
8. İstatistik Yıllığı 1935-1936	İzmir Eylül 1937	Dereli Basımevi	Türkçe	Yok
9. İstatistik Yıllığı 1937-1938	İzmir Eylül 1939	Dereli Basımevi	Türkçe	173/Var
10. 1967 İzmir İl Yıllığı	Bornova 1969	Ege Ün. Matbaası	Türkçe	636/Var
11. Cumhuriyetin 50. Yılında İZMİR: 1973 İzmir İl Yıllığı			Türkçe	866/Var
12. İzmir İl Yıllığı '94	Ankara Mart 1994		Türkçe	498/Var

Kaynak: İMK Dermesi

1. Osmanlıdan Cumhuriyete Vilayet Yıllıkları / Salnameleri

Yıllık; aynı sözlük, ansiklopedi, katalog, tez, istatistik ve bibliyografya gibi, modern kütüphanelerin okuyucu ve/veya araştırmacılara ödünç vermediği bir başvuru kitabıdır. *L'annuaire de la Republiquine* (Cumhuriyet Yıllığı), Fransızca'da "yıllık" anlamına gelen "annuaire" sözcüğünü başlığına taşımış ilk kitaptır. Önemli bir Türkçe kaynağa göre, Miller'in Paris'te yayımladığı 1793 tarihli bu kitabın öncülü, 1431 yılında yine Fransa'da basılmış olan ve gün-ay temelinde zamanı gösteren bir takvimdi (Pakalın, 1983, s. 105). *Kitap biçimli* bu takvimin gündelik yaşamı kolaylaştıran bilgiler eklenmiş bir benzeri, 1448'de Almanya'da ancak "almanak" (almanach) başlığıyla basılmıştı. XVII. Yüzyıldan itibaren *resimlendirildiği anlaşılan* almanak bir takvim kitabı olmaktan çıkıp tiyatro, moda, edebiyat ve seyahat konularını kapsayan *öğretici ve eğlendiren bir yayın türüne* dönüşmüştü. Miller'in kitabından önce Almanca başlığıyla Fransa'da da piyasaya sürülmüş bu kitaplardan (Almanach de Royale gibi), "annuaire" veya İngilizce "yearbook" başlıklı olanları ayıran, *eğlendirme kaygısı gütmeyişleri* ve her zaman *resimlendirilmemiş olmalarıdır* (Berber, 2004, ss. 41-43). Osmanlı Devleti'nde ilk resmi yıllık 1847, sonuncusu 1918 yılında (def'a 68) basılmıştı (Pala, 2010, s. 3). Farsçada "yıl" ve "mektup" anlamına gelen "sal" ve "name" sözcüklerini birleştirerek başlığına taşıyan, "Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye" isimli bu yıllıkların ilki altı kuruştan satışa çıkarılmıştı. Devlet salnamelerinin yararları görülünce bazı nezaret, vilayet, hatta müstakil mutasarrıflıklar salname yayımlamaya başladılar. Ebüzziya takvimlerinin yayıncısı Tefik Bey'in *takvim olmadıklarını* söylediği vilayet salnameleri (Şerifoğlu, 2000, s. 145) arasında, Türkçesi ile birlikte Arapça, Ermenice ve Rumca basılmış iki dilli örnekler de bulunmaktadır. Bu salnamelerin hazırlanıp yayımlanması, vilayetlerin yazı işlerinin yapılması, evraklarının muhafaza edilmesi, matbaalarının yönetimi ve gazetelerine hükümet tarafından konulacak

Şekil 3. Salname-i Vilayet-i Aydın, Sene 1297/1880

resmi ve gayri resmi bildiri müsveddelerinin yazılmasından da sorumlu kılınmış mektupçunun işiydi (İdare-i Umumiye Vilayet Kanunu, 1329/1913, s. 5). Osmanlı Devleti'ndeki ilk vilayet salnamesi Bosna (1866-1867), sonuncusu 1921-1922 yılına ait *Bolu Livası Salnamesi*'dir (Pala, 2010, s. 7). Tanzimat dönemi İzmir'inde farklı başlıklar altında Yunanca ve Fransızca özel yıllıklar basılmıştır. Kanun-i Esasi'nin ilanından (1876) sonra bu özel yıllıklara, İzmir kentinin yönetim merkezi olduğu Aydın Vilayeti'nce bastırılmış, "Salname-i Vilayet-i Aydın" başlıklı 25 adet resmi ile iki özel yıllık da eklenmişti (Berber, 2008, ss. XII-XV). Resmi olanların çoğu İMK dermesinde mevcut bu yıllıklar (Duman, 1999, ss. 80-82) iki meşrutiyet arası dönemi kapsamakta (1879-1908) olup 1867 tarihli *Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi* ile Aydın Vilayeti'ne bağlanmış İzmir, Manisa, Aydın, Denizli (sonradan bağlanmıştır) ve Muğla (sonradan müstakil mutasarrıflık yapılmıştır) kentleriyle kırsalı hakkında veriler sunmaktadırlar (Berber, 1997, ss. 5-6). Vilayet Matbaası'nda önce taşbaskı (litografi), sonraki yıllarda hurufatla (tipografi) basılmış olan bu yıllıkların (Şekil 3) en *özneli* ve *hacimlisi* (1143 sayfa) İbrahim Cavid tarafından hazırlanmıştır. İçinde 16 plan, 5 levha ve çok sayıda fotoğrafın bulunduğu 1891 tarihli ve üç

ciltlik bu yıllık, yakın geçmişte Latin kökenli harflere aktarılarak yayımlanmıştır. (Aydın Vilayet Salnamesi R. 1307 /H. 1308, 2010)

1 Ağustos 1914 tarihli bir kararname ile kurulup Aydın Vilayeti'nin idari şubelerine eklendiği anlaşılan istatistik müdürlüğü, 1 Mart 1915 tarihli talimatnamesine göre, "Aydın Vilayeti'ne ait resmi ve gayri resmi bilumum muamelat-ı ihşaîyenin (tüm istatistiki işlerin) kayıt ve tespiti" ile sorumlu kılınmıştı. Bu müdürlüğün Mondros Mütarekesi'nden önce ve İzmir'e Yunan Ordusu'nun çıkmasından hemen sonra yayımlanmış olduğu iki istatistiği (Berber, 1997, ss. 135-137), bir süredir basılmayan vilayet salnamelerinin belli konulara odaklanmış devamları -tematik il yıllıkları denebilir- saymak gerekir. Nitekim Aydın Vilayeti Mektupçusu Mustafa Kâmil (Dursun) Bey, görevinden azledildiği 28 Aralık 1918'e kadar, İstatistik Müdür Muavini olarak görev yapmıştı (Dursun, 1994, s. III).

Daha çok yerel tarih çalışmaları yapan akademi içi ve dışından tarihçilerin kaynak olarak kullandığı salnameler hakkında bazı değerlendirmeler yapılmıştır⁴. Örneğin Aydın Vilayeti'ne ait salnameler üzerinden İzmir'i konu edinmiş kısa bir çalışmada, sunulan veriler incelenip birbirleriyle karşılaştırıldığında tahmine dayandıkları, bu nedenle gerçeği yansıtmaları da kent hakkında fikir verebildikleri belirtilmiştir (Ergenç, 1986, s. 147). Bir başka çalışmada ise, "İstanbul'dan sıkı bir şekilde yönetilen vilayetler... devlet kayıtlarını sıkı tutuyorlardı ve salnameleri tam anlamıyla detaylıydı" denmekte, bu nedenle aralarında İzmir'in de bulunduğu bazı vilayetlere ait salnamelerin "en eksiksiz" olduğu yazılmıştır. Aynı çalışmada, bazı vilayetlerin salname hazırlama ve yayımında "büyük gayret"

gösterdiği, sadece bir tane salname basabilen vilayetler yanında, 35'e yakın salname basabilen vilayetin bulunduğu da işaret edilmektedir (Pala, 2010, s. 7).

Bazı vilayetlerde sorumlu memurların ilgisinden ötürü özenle hazırlanmış dolgun içerikli yıllıklar yayımlanabilmişse de, tayin ve/veya bir başka nedenle görevden ayrılmalara; ilgi yoksunluğu, vilayet matbaasıyla ilgili sıkıntılar vb. sebeplerden ötürü, bu durumun sürdürülemediği anlaşılmaktadır. Aydın Vilayeti özelinde, "İstatistik" başlıklı olan 1917 ve 1919 tarihli son ikisi dâhil, 1879-1919 arasındaki 40 yılda, sadece 25 adet salname yayımlanabilmiştir. Üstelik bu salnamelerin bazıları ufak tefek değişiklikler dışında neredeyse birbirleriyle aynı olduğundan, nicelik ile nitelik arasında olumlu bir doğrusal ilişki (ilgileşim) olup olmadığı ve varsa derecesini saptamak zordur.

Vilayet yıllıklarından birini, İzmir'de basılmış çağdaşı bir başka yıllıkla içerik bakımından karşılaştırmak, güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koyabilir. Bu amaçla Ktena kardeşlerce hazırlanıp 1875 Kasım'ında Yunanca basılmış 83 sayfalık bir özel yıllık olan 1876 *Artık Yılı'nın İzmir Takvim ve Rehberi* ile 1880 yılına ait 152 sayfalık *Salname-i Vilayet-i Aydın'ı* (bundan böyle: SVA/1880) eşleştirdim (Tablo 2). İlk bakışta ikincisi hacim bakımından üstün görünmekte ise de, Aydın Vilayeti'ne bağlı Manisa, Aydın ve Muğla'ya ayırdığı 49 sayfa çıkarıldığında durum eşitlenir gibi olmaktadır. 1876 *Artık Yılı'nın İzmir Takvim ve Rehberi* (bundan böyle: İTR/1876) takvim bilgileri (19s.), İzmir kentinin tanıtımı (45s.) ve reklamlar (10s.) olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

⁴ Salnameler sadece tarih için değil; sosyoloji, kültür, arkeoloji, etnografya, istatistik ve coğrafya gibi başka sosyal ve sayısal bilim dalları için de kaynak niteliğindedirler. Bu sebeple salnamelerin bilimsel değerini bütüncül olarak ele alacak disiplinlerarası bir yaklaşım ve çalışmalara ihtiyaç vardır.

SVA/1880 de takvim bilgileri (18s.), kuruluşundan itibaren devletin merkez ve taşra örgütünde görev yapmış ümera ve ulemeden önemli yöneticiler, yurt dışındaki Osmanlı diplomatları ve İstanbul'da görev yapan yabancı diplomatların listeleri (21s.) ve İzmir ile taşrasının tanıtıldığı (58s.) üç bölümden ibarettir. Bölüm sayısı eşit olsa da, *farklılıklar ilk bakışta görülenden çoktur* (Berber, 2004, ss. 58-59).

Tablo 2. İzmir Vilayeti Tarafından Hazırlanıp Yayımlanmış Yıllıklar (Cumhuriyet Dönemi)

Yıllık	Bölüm	Açıklamalar
İTR/1876	Birinci	Her iki yıllık da takvim bilgileri ile başlamaktadır. Bu bölümlerde yazılanlar benzer ve de birbirlerini tamamlar niteliktedir.
SVA/1880		
İTR/1876	İkinci	İTR/1986'da İzmir kent merkezi tanıtılırken; SVA/1880'de devlet örgütü, kuruluşundan itibaren yöneticiler ve ait olduğu yıl itibarıyla yerli-yabancı diplomatik şahsiyetlere yer verilmiştir. Benzeri dahi İTR/1876'da bulunmayan ikincisindeki bilgiler, SVA/1880'in resmi bir yıllık olduğunu haykırır gibidir.
SVA/1880		
İTR/1876	Üçüncü	İSVA/1880'de reklam almayı resmi bir yıllık olmasıyla ilgilidir. Çünkü İTR/1876 gibi kendini finanse etmek zorunda değildir. SVA/1880'in İzmir'i tanıtırken taşrasını ihmal etmeyişi İTR/1876'da olmamakla birlikte, kent merkezinin tanıtımında İTR/1876 lehine bir durum söz konusudur. Şöyle ki, SVA/1880 daha çok vilayet, belediye, askeri kurum ve kuruluşlarla büyük sermayeli şirketler hakkında bilgi verirken; İTR/1876'nın daha ziyade cemaatlerin okullar, müzeler, tiyatrolar, hayır dernekleri, kulüpler, badethaneler ve mezarlıklar gibi sosyo-ekonomik nitelikteki bilgilerin sunulmasına odaklandığı görülmektedir.
SVA/1880		

Sonuç: Bu açıklamalar bağlamında *İTR/1876 kentin merkezini*; SVA/1880'in ise, *taşrasıyla birlikte İzmir'i* tanıtımında daha üstündür. Farklı dillerde basılmış bu yıllıklar birbirlerini tamamlamakta olup SVA/1880'i hazırlayanların, aynı kentte dört yıl önce basılmış İTR/1876'dan esinlendiklerini gösteren bir bulguya rastlanmamıştır.

Kaynak: Berber, 2004, s.61

2. Cumhuriyet Dönemi İl / Vilayet Yıllıklarında İzmir Milli Kütüphanesi

Mülki taksimatın bileşenleri olan/olmuş vilayet, sancak, kaza, nahiye ve köyleri, *birçok bakımdan tanımamıza* aracılık edebilen yıllıklar *ihtiyatla okunmak ve yazdıkları kadar yazmadıklarına da kafa yormak kaydıyla* görülmeye değer kaynaklardır. Yunan işgalinden kurtarıldıktan sonra Osmanlı sancağı iken sahip olduğu alanda, "İzmir Vilayeti" ismiyle kurulmuş yeni idari birim "istatistik", "salname" ve daha çok "yıllık" sözcüğünü başlığına taşıyan resmi yayımlarına devam etmiştir.

2.1. İzmir Vilayeti 1339 [1923] Senesi İstatistiği, İzmir, Eylül 1924

Bu istatistik, İzmir (daha önce: Aydın) Vilayeti İstatistik Müdürlüğü'nün üçüncü yayınıdır. İhsan Mustafa (Akyıldız) Bey'in başında bulunduğu müdürlük, vilayete bağlı diğer idari şubelerden edindiği verileri bir araya getirip düzenleyerek yayımlamıştır. Tarafımızdan yüksek lisans tez konusu olarak çalışılmış *İzmir Vilayeti 1339 Senesi İstatistiği* (Berber, 1995), 23 Haziran 1912'de Beyler Sokağı'ndaki Salepçizade Konağı'nın selamlık kısmında hizmet vermeye başlamış İMK (İzmir Milli Kütüphane Açılma Şenliği, 1933) hakkında *sınırlı bilgi sunmamaktadır*.

2.2. İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği, İzmir, Hafız Ali Matbaası, 1927

Başkâtip Esat Bey'in önsözünü yazdığı istatistiğin, "İzmir Vilayeti Kütüphaneler 1926" başlıklı bölümünde, Kütüphane hakkında ayrıntılı veriler sunulmaktadır (Tablo 3).

Söz konusu bölümden aynı zamanda, 15.2.1978 tarihinde vakfa dönüştürülen İMK Cemiyeti/Derneği'nin, o yıllarda "Cemiyet-i Hayriye" ismini kullandığı anlaşılmaktadır (Gürlek, 1980, s. 244).

Tablo 3. İMK Dermesi (Kitaplar)

Konuları	Sayı	Basıldığı Diller	Sayı
Dini	404	Türkçe	5.149
Edebiyat	820	Arapça	470
Matematik	137	Farisiye [Farsça]	118
Siyasi	164	Fransızca	1.238
İktisadi	112	Almanca	565
Sosyal-Fenni Terbiye	367	İngilizce	663
Ziraat-Ticaret-Sanayi	269	İtalyanca	117
Hukuk	369	Rusça	8
Askerlik	198	Rumca	554
Sağlık	273	Musevince [İbranice]	4
Tarih-Coğ.	849	Sair lisanslardan	4
Felsefe	230	Matbu kitaplar	8.377
Tabiat	130	El Yazması	513
Çeşitli	4.568	Toplam	8.890
Toplam	8.890		

Açıklama: Bir sene zarfında İMK'ni 402 kadın, 3.134 erkek olmak üzere toplam 3.536 okuyucu ziyaret etmiş olup Kütüphanenin yıllık geliri 38.149.18 kuruş; gideri ise, 32.060 liraydı (+6.089.18).

2.3. İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928, İzmir, Bilgi Matbaası, 1929

Salnamenin "Kütüphaneler" başlığı altında, "Umumun istifadesine açık bulunan ve zengin kitaplara malik (Milli Kütüphane) ile Müze Kütüphanesi ve Salepçioğlu Camisi altındaki (Hisar Kütüphanesi) vardır..." denilmektedir (s.41)

Bir İzmir gazetesinde yayımlanmış "Muhtelif Anketlerimizden Milli Kütüphane" başlıklı makaleden, Kütüphanede mevcut kitap sayısının 4.000'in üzerinde olduğu anlaşılmaktadır (İpek, 1993, s. 227). 1927 tarihli genel nüfus sayımına göre, 184.254 kişinin yaşadığı İzmir kent merkezinde (İstatistik Yıllığı 1931-1932, 1933, s. 5), 23 Eylül 1939'dan itibaren ismine resmen "milli" sıfatı eklenen Kütüphanenin dermesi henüz zayıftır.

2.4 İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir, Bilgi Matbaası, 1930

İstatistik Müdürü Nazım Bey'in "Başlangıç" kısmında okunan "... 1927/1928 vilayet salnamesi her taraftan şevkle istenmiş ve müteaddit yerlerden takdirlere mazhar olmuş idi..." ifadesi hem bu, hem de sonraki yıllarda hazırlanıp yayımlanmış yıllıkların varlık nedeniydi. Nazım Bey'in aynı kısımda "yeni neşir olunan istatistik kanunu mucibince (gereğince) Ankara'da başvekâleti celileye merbut (bağlı) istatistik umum müdürlüğüne gönderilmiş ve müdüriyeti müşarünileyhçe (söz konusu müdürlükçe) tetkik ve tasvip olunarak neşredilmek üzere iade edilmiş" (s. 1) olan bu istatistik yılı ne yazık ki, Kütüphane hakkında hiçbir veri sunmamaktadır.

2.5. T.C. İzmir Vilayeti 1930-1931 Senesi İstatistik Yıllığı, İzmir, Marifet Matbaası, 1931

İstatistik yılığının (Şekil 4) "Maarif" başlıklı bölümünde mevcut 7 ve 8 numaralı tabloda, Kütüphane hakkında ayrıntılı veriler sunulmaktadır. Bu tabloların ilki, "1930 Senesinde Vilayet Merkezinde Mevcut Kütüphaneler ve Kitaplar Adediyle Bunların Lisanları Üzerine Tasnifi" başlığını taşımaktadır. Başlıkta "Kütüphaneler" denmekle birlikte tabloda sadece Nihat Bey Caddesi, 43 numara adresindeki İMK'nin ismi okunmaktadır ki, 1930'ların başında Beyler Sokağı'nın "Nihat Bey Caddesi" ismini taşıdığı açıktır. Aynı tabloya göre Kütüphanede 5.273'ü Türkçe, 1.174'ü Arapça, 1.770'i Fransızca, 130'u Farsça, 569'u Almanca,

409'u İngilizce, 24'ü İtalyanca, 21'i Rusça, 593'ü Rumca, 16'sı Latince ve 26'sı diğer dillerde, toplam 10.005 cilt kitap bulunmaktaydı. Bu kitapların 9.620'si matbu, 385'i el yazmasıydı. Bir sene içinde 5.733 erkek ve 635 kadının (toplam: 6.368 kişi) devam ettiği Kütüphanenin, senelik geliri 5.779 lira 35 kuruş; gideri ise, 4.402 lira 41 kuruştur (+1.376.94).

Şekil 4. İstatistik Yıllığı, 1930-1931

1930 Senesinde İzmir Merkez Milli Kütüphanesindeki Kitaplar" başlıklı ikinci tabloda, 10.005 cilt kitap konularına göre tasnif edilmiştir. Buna göre Kütüphanede 450 din, 977 edebiyat, 175 matematik, 164 siyasi, 144 iktisat, 435 sosyal-fenni terbiye, 311 ziraat-ticaret-sanayi, 435 hukuk-kanun, 235 askerlik, 329 sağlık, 1.050 tarih-coğrafya-seyahat ve özgeçmiş, 277 felsefe, 165 tabiat ve diğer konularda 4858 cilt kitap bulunmaktaydı (ss. 80-81).

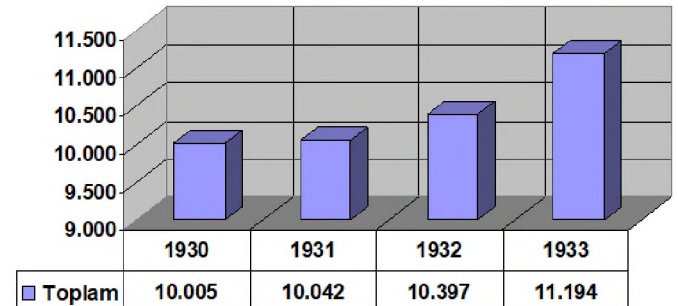
2.6 İstatistik Yıllığı 1931-1932, İzmir, Bilgi Matbaası, 1933

İstatistik Yıllığının "Maarif" başlıklı II. Bölümünde yer alan dört parçalı (A,B,C ve D) ve VIII numaralı tablo İMK hakkındadır. "İzmir'de Milli Kütüphanede Mevcut Kitaplar" başlıklı bu tablo, önceki yıla ait istatistik yılındaki iki tabloyu birleştirmektedir. Buna göre Kütüphanedeki edebiyat kitapları 981'e (+4), siyasi 165 (+1), sosyal-

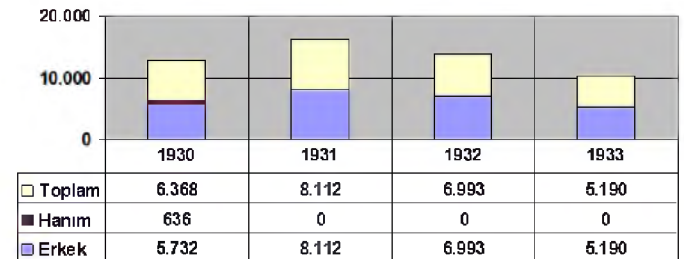
fenni terbiye 438'e (+3), ziraat-ticaret 312 (+1), tarih-coğrafya-seyahat ve özgeçmiş 1.065 (+15), felsefe 278 (+1) ve çeşitli konularla ilgili kitaplar 4.870'e (+12) yükselmiştir ki, toplam kitap sayısı 10.042'ye ulaşmıştır. Bir yıl içinde kitap sayısındaki artışın 37 ciltle sınırlı olması; okuyucu sayısını 8.112'ye çıkan (+1.744) Kütüphanenin hiçbir kadın okuyucusunun olmayışı ve bütçesindeki 4.546 lirayı bulan açık (gelir 8.449; gider 12.995) dikkat çekmektedir (s. 50).

2.7 İstatistik Yıllığı 1932-1933, İzmir, Bilgi Matbaası, 1934

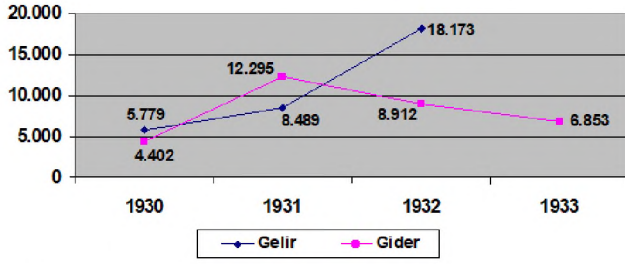
İMK bu istatistik yılında, III. Bölümdeki "Maarif" başlığı içine yerleştirilmiştir. "İzmir Milli Kütüphane Faaliyeti 1930-1933" başlıklı VIII numaralı tabloda (Parçaları: IX, X, XI), daha önce İzmir Vilayeti'nce çıkarılmış yıllıklarda sunulmuş veriler topluca gösterilerek, okuyucuya bir karşılaştırma yapma olanağı verilmiştir (Şekil 5,6,7, Tablo 4).

Şekil 5. İMK Dermesi (Kitaplar)

Şekil 6. İMK Okuyucu Sayısı (Cinsiyete Göre)

Şekil 7. İMK Bütçesi

Tablo 4. İMK Dermesi (Kitaplar)

Alanı	1930	1931	1932	1933
Din	450	450	454	454
Edebiyat	977	981	1.083	1.184
Matematik	175	175	181	192
Siyasi	164	165	169	171
İktisat	144	144	146	159
Sosyal	435	438	460	464
Ekonomi	311	312	334	338
Hukuk	435	435	470	484
Askerlik	235	235	242	242
Sağlık	329	329	372	374
Tarih-Coğ.	1.050	1.065	1.163	1.232
Felsefe	277	278	281	286
Tabiat	165	165	172	182
Çeşitli	4.858	4.870	4.870	5.432
Toplam	10.005	10.042	10.397	11.194

2.8 İstatistik Yıllığı 1935-1936, İzmir, Dereli Basımevi, 1937

Bu istatistik yılı da, İzmir Vilayeti 1339 Senesi İstatistiği ve İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı gibi, Kütüphane hakkında veri sunmamaktadır.

2.9 İstatistik Yıllığı 1937-1938, İzmir, Dereli Basımevi, 1939

Bu istatistik yılında İMK bu kez "Maarif" başlıklı değil, "Umumi Kütüphaneler" başlıklı bölümde ve iki ayrı tabloda ele alınmıştır. "Mevcut Kitap ve Mecmuaların İlim Zümreleri İtibariyle Ayrılışı" ve "Mevcut Kitap ve Mecmuaların Lisanlara Göre Ayrılışı" başlıklı 1 ve 2 numaralı tablolarda adeta, Kütüphane hakkında veri sunulmayan önceki istatistik yılına bıraktığı boşluk doldurulmaktadır (Tablo 5,6). Bir numaralı tabloda, İMK Dermesinin önceki yıllıklarda yapılandırılmadığı farklı tasnif edildiği de dikkati çekmektedir.

Tablo 5. İMK Dermesi (Kitaplar/Alan itibariyle)

Alanı	1935-1936	1936-1937
Türkçe ve Edebiyat	4.242	4.006
Tarih-Coğrafya	2.764	3.401
Matematik	421	467
Tabii Bilimler	345	551
Felsefe	1.291	1.304
Tıbbi ve Sıhhi Eserler	796	870
Ekonomi	516	1.430
Hukuk	711	742
Güzel Sanatlar	529	572
Hikaye-Masal-Romanlar	1.982	2.035
Diğer Eserler	2.921	2.962
Toplam	16.518	18.340
Siyasi, İctimai Gazete ve Mecmualar	1.555	

Tablo 6. İMK Dermesi (Kitaplar/Dil itibariyle)

Dili	1935-1936	1936-1937
Türkçe (Lâtin Harfli)	1.194	1.947
Türkçe (Arap Harfli)	6.254	6.461
Arapça	1.503	1.536
Farsça	142	146
Fransızca	5.285	5.966
İngilizce	756	856
İtalyanca	30	30
Almanca	680	687
Yunanca	593	608
Diğer Diller	81	103
Toplam	16.518	18.340

2.10 1967 İzmir İl Yıllığı, Bornova, Ege Üniversitesi Matbaası, 1969

Vali Yardımcısı Mekin Sarioğlu ile Turgay Gönenç'in hazırladığı bu il yıllığı (Şekil 8) Kütüphaneye, "Kültür" başlıklı VII. Bölümü içinde, iki sayfasında 4 adet fotoğraf olduğu halde *beş sayfa yer ayırmıştır*. "Kuruluş ve Teşkilat", "Kurucuları", "Gelir Kaynağı", "Kitap Kaynağı", "Kitap Mevcudu", "Personel Kadrosu", "Okuyucu Durumu", "Ödünç Kitap Verme Servisi", "Köylerde Ödünç Kitap Verme Servisi Şubeleri", "Gezici Kitaplık Çalışmaları", "Sosyal ve Kültürel Çalışmalar" ile "Kitap ve Okuyucu Durumu" başlıkları altında verilen bilgiler, 34, 35 ve 36 numaralı üç adet tablo ile zenginleştirilmiştir (Şekil 9,10).

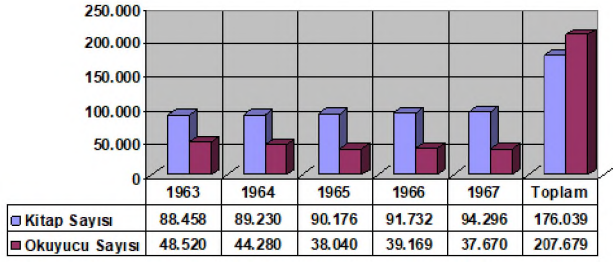
1967 yılı sonu itibariyle okuyucuya sunulabilen kitap sayısı 94.296 olup bu kitapların 83.699'u Kütüphanenin merkez salonlarında; 10.597'si ise, ödünç kitap verme servislerinde bulundurulmak-

tadır. Müdür, müdür yardımcısı, muhasebeci, idare memuru, danışma servisimemuru, kabul servisi memuru, kitap depoları memuru, merkez ödünç kitap servisi memuru, gezici kitaplık servisi memuru, gezici kitaplık otomobili şoförü ve iki odacı olmak üzere 12 personelin çalıştığı Kütüphanenin *ödünç kitap verme servisinin* oldukça faal olduğu anlaşılmaktadır.

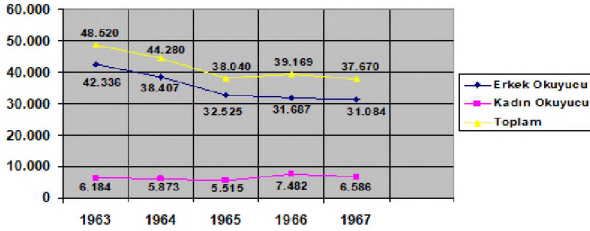
Şekil 8. İzmir İl Yıllığı, 1967

Depozit olarak yatırılan 10 liraya karşılık verilen bir kart ile Kütüphane merkez salonlarında okuma fırsatı bulamayan okuyucular, 15 gün süreyle ücretsiz olarak evlerine kitap götürebilmekteydiler. 1956 yılında kurulan merkez ödünç kitap servisine, 1967 yılı sonuna kadar 7.375 üye kaydedilmiş olup hali hazırdaki üye sayısı 5.721'di (ayrılan üye: 1.654). Gezici kitap servisi tarafından üye sayısının arttığı köylerde ödünç kitap servisi şubeleri de kuruluyordu⁵. Yeri, eşyası ve yöneticisi köy muhtarlığınca sağlanan bu kitaplıklara İMK, üç ayda bir değiştirmek üzere 250'şer adet kitap vermekteydi. 1967 yılı itibariyle İzmir'in 85 köyüne kendi otomobili ile ödünç kitap veren Kütüphane, gezici kitaplık servisini hizmete soktuğu 11 Mayıs 1960'dan 1966 yılı sonuna kadar, 570 seferde 70.432 kilometre yol kat etmişti (ss. 272-277).

⁵ Nitekim 1963 yılında Kemalpaşa İlçesi'nin Ören Köyü'nde, 1965 yılında Menemen Türk Hava Kurumu'nda, 1966 yılında Menemen İlçesi'nin Helvacı Köyü'nde ve Gazimir'de ödünç kitap servisi şubeleri kurulmuştu

Şekil 9. İMK Dermesi ve Okuyucu Sayısı

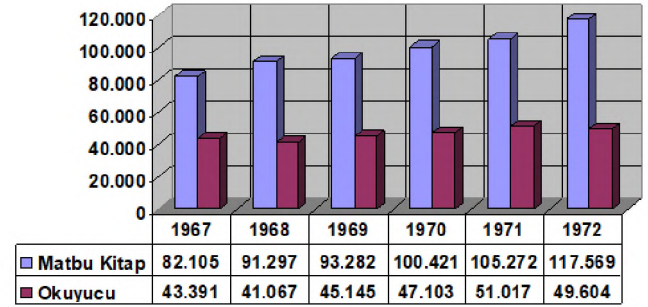

Şekil 10. Cinsiyetlerine göre Okuyucu Sayısı (1963-1967)

2.11 Cumhuriyetin 50. Yılında İZMİR, 1973 İzmir İl Yıllığı

Hazırlanmasına çok sayıda ismin katkı koyduğu bu il yıllığı, başlığından da anlaşılacağı üzere cumhuriyetin ilanının 50. yıldönümü anısına çıkarılmıştır. Vali Vekili M. Raşit Bilgegürün, yıllığa yazdığı sunuşta neyin amaçlandığını, "Bu kitapta İzmir'in 50 yıllık gelişmesi; Atatürkçü bir görüşle metinler, grafikler, haritalar ve resimlerle açıklanmaya, konuşulan dille anlatılmaya çalışılmıştır" şeklinde açıklamıştır.

Cumhuriyet dönemi İzmir il yıllıklarının en hacimli olan bu çalışmanın "Kültür Bölümü" içinde ve V numaralı "Kütüphaneler" başlığı altında İMK'ne iki sayfa yer ayrılmıştır. Sayfalardan birini (300.) 1967 İzmir İl Yıllığı'na da konulmuş, Kütüphane ile sinemasının cepheden çekilmiş siyah-beyaz bir fotoğrafı kaplamaktadır (Şekil 1). 1967 İzmir İl Yıllığı'nda sunulmuş verilerin bir kısmını hiç değiştirmeden yineleyen Cumhuriyetin 50. Yılında İZMİR: 1973 İzmir İl Yıllığı'ndaki özgün veriler, "Milli Kütüphanenin Kitap ve Okuyucu Sayısı" başlıklı ve 124 numaralı tablodadır (Şekil 11).

Yazma Kitap sayısı 1594'tür.

Şekil 11. İMK Okuyucu ve Matbu Kitap Karşılaştırılması

2.12 İzmir İl Yıllığı '94, Ankara, Mart 1994

Vali Yardımcısı Nejat Efeoğlu başkanlığındaki bir yayın komitesince hazırlanan bu il yıllığında Kütüphaneden sadece, "Kültür-Turizm" başlıklı bölümün "Meşrutiyet Döneminde İzmir" alt başlıklı bölümünde, "1912'de Milli Kütüphanenin açılması, İzmir'in kültür tarihinin dönüm noktalarından biri olmuştur" şeklinde söz edilmektedir (s. 105). Vali Kutlu Aktaş sunuş yazısında, "Bir önceki 1973 yılında yayınlanan İzmir İl Yıllığı'nın yenisi, bir yıl süren yoğun ve titiz bir çalışma ile gerçekleşti. Yıllığın hazırlık döneminde gösterilen dikkat ve titizliğe rağmen bazı eksiklik ve yanlışlıklar olabilir" demektedir. Nitekim yıllıkta, İMK'ne ilişkin hiçbir sayısal veri sunulmayışı bir eksikliktir.

Bu il yıllığı basıldığı sırada İMK'nin müdürü olan Ali Rıza Atay'ın, bir dergide yayımlanmış kısa makalesi kısmen de olsa bu eksikliği gidermektedir. Söz konusu makaleye göre, 1991 yılı sonu itibarıyla Kütüphanede 278.598 adet matbu kitap, 5.590 cilt gazete, 2.509 adet çeşitli dergi, 1.950 adet el yazması kitap, 1.770 adet el yazması risale, 72 adet el yazması Kuran ve 44 adet taş baskısı kitap mevcuttu. Aynı yıl içinde Kütüphaneden faydalanan okuyucu sayısı ise, 11.107'ydi (Atay, 1993, s. 32).

SONUÇ

İzmir Vilayeti'nce hazırlanıp yayımlanmış resmi yıllıkların dokuzu; 1920, 30, 60, 70 ve 90'lı yıllarda İMK'nin sahip olduğu derme, okuyucu sayısı, verdiği hizmetler ve gelir-gider hesapları gibi konularda sayısal veriler sunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra Vilayetin, resmi yıllık yayımlama geleneğini *neredeyse terk ettiği* açıktır. Bu durum İMK'nin gelişimi hakkında, il yıllıkları üzerinden cumhuriyet döneminin tümünü kapsayan bütüncül bir değerlendirme yapmamıza imkân vermemektedir. Kaldı ki, eldeki yıllıkların $\frac{1}{4}$ 'ünün, Kütüphane hakkında veri sunmadığını da unutmamak gerekir. M. Kemal'in Cumhurbaşkanı sıfatıyla üç kez ziyaret ettiği İMK'nin, *bazı resmi yıllıklarda neden yer almadığını* açıklayacak verilere sahip değiliz. Kütüphanenin Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'na dahil edilmesinden sonra, dermesinde ciddi bir büyüme olmuştur. Son 25 yılda kitap sayısının dörde katlanmış olması, aynı kanun gereği Kütüphaneye gelen kitapların tedricen *artmış olmasından* kaynaklanmaktadır. İMK'nin, nüfusuna paralel olarak kamu/vakıf üniversite sayısı da artan İzmir'e daha kaliteli hizmet vermesi, *öncelikle fiziki anlamda büyümesine* bağlıdır. Yakın geçmişe kadar orta ve lise öğrencilerinin dolup boşaldığı Kütüphane, an itibarıyla araştırmacılara bile hizmet vermekte zorlanmaktadır. Ana gelir kalemleri sineması, civarındaki birkaç dükkânın kiraya verilmesi ve bir miktar nakidin faizinden ibaret olan İMK Vakfı'nın, *modern bir hizmet binası edinmeye yetecek iktisadi varlığı yaratması* mümkün değildir. Bu sıkıntı ancak, vilayet makamı ve/veya İBB'nin desteğiyle aşılabilir ki, bu durumda İMK Vakfı tarihi binasını ivedilikle elindeki nadir eserler, yazmalar, hatlar, tablolar vb. taşınır değerlerini sergileyen bir müzeye dönüştürmeyi düşünmelidir.

KAYNAKÇA

Atay, A. R. (1993). "İZMİR Milli Kütüphanesi". *İzmir Dergisi*, 4, 29-35.

Babuçoğlu, M., Eroğlu, C., Şahin, A., [ed.] (2010). *Aydın Vilayet Salnamesi*. 1308/1891.

Berber, E. (1995). *İzmir Vilayeti 1339 Senesi İstatistiği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi, İzmir.

Berber, E. (1997). *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922, Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı*. Ankara: Ayraç Yayınları.
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.161>

Berber, E. [çev.] (2008). *İzmir 1876 ve 1908, Yunanca Rehberlere Göre Meşrutiyette İzmir*, İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı.

(1968). *1967 İzmir İl Yıllığı*. Bornova: Ege Üniversitesi Matbaası.
<https://doi.org/10.20518/thsd.59203>

Cumhuriyetin 50. Yılında İZMİR, 1973 İzmir İl Yıllığı.

Duman, H. (1999-2000). *Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, Cilt (I-II), Ankara, Kültür Bakanlığı.

Dursun, M. K. (1994). *İzmir Hatıraları*. İzmir.

Ergenç, Ö. (1986). "Salnamelerde İzmir." *1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100. Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*. İzmir, Türkiye.
<https://doi.org/10.5152/kd.2019.80>

Gül T. ve Tuna M. (2012). 10 Ekim 2020 tarihinde <http://www.dagarcikturkiye.com/izmir-milli-kutuphane-100-yasini-buruk-kutladi-yd-639.html> adresinden erişildi.

Gürlek, A. (1980). "İzmir Milli Kütüphanesi". *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, XXIV/4, 241-253.

Gürlek, A. (2012). *100. Yılında İzmir Milli Kütüphane*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı Dizisi: 83.

Odatv, (2013). 10 Ekim 2020 tarihinde <https://odatv4.com/tarihi-bir-arsiv-kul-oldu-2301131200.html> adresinden erişildi.

Sputniknews, (2018). 10 Ekim 2020 tarihinde https://tr.sputniknews.com/guney_amerika/201809031035015101 adresinden erişildi.

Huyugüzel, Ö. F. (1997). *İzmir Milli Kütüphanesi*. İzmir: İMK Vakfı Yayınları.

(1329/1913). *İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu*.

İpek, Ç. E. (1993). "Tarih İçinde İzmir Milli Kütüphanesi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 3, 225-239.

(1933). *İstatistik Yıllığı 1931-1932*. İzmir: Bilgi Matbaası.

(1934). *İstatistik Yıllığı 1932-1933*. İzmir: Bilgi Matbaası.

(1937). *İstatistik Yıllığı 1935-1936*. İzmir: Dereli Matbaası.

(1939). *İstatistik Yıllığı 1937-1938*. İzmir: Dereli Matbaası.

(1994). *İzmir İl Yıllığı '94*. Ankara.

İzmir Milli Kütüphane. (2020). 10 Ekim 2020 tarihinde <http://www.izmirmillikutuphane.com/> adresinden erişildi.

(1924). *İzmir Vilayeti 1339 Senesi İstatistiği*. İzmir.

(1927). *İzmir Vilayeti 1926 Senesi İstatistiği*. İzmir: Hafız Ali Matbaası.

(1929). *İzmir Vilayeti Salnamesi 1927-1928*. İzmir: Bilgi Matbaası.

(1930). *İzmir Vilayeti 1929 Senesi İstatistik Yıllığı*. İzmir: Bilgi Matbaası.

(1931). *İzmir Vilayeti 1930-31 Senesi İstatistik Yıllığı*. İzmir: Marifet Matbaası.

(1933). *İzmir Milli Kütüphane Açılma Şenliği*.

Levi, E. A. (2003). *İzmir Kentsel Kültür Varlıkları Envanter Raporu*. <https://doi.org/10.22520/tubaked.2003.0003>

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İzmir Milli Kütüphane Vakfı.

Palalı, İ. (2010). "Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 1-14.

Şerifoğlu, Ö. F. (2000). "Unutulmaz Efsane! '1873-1969' Ebüzziya Takvimleri". *Cogito*, 22, 143-149.

Yardım, A. (1992-1997). *İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu*. Cilt (1-4).